

УДК 379.8:101

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.20>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ КАТЕГОРІЇ «ДОЗВІЛЛЯ» У СИСТЕМІ ФІЛОСОФСЬКИХ, СОЦІОЛОГІЧНИХ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ НАУК

Тетяна Яцула

*Херсонський державний аграрно-економічний університет,
кафедра професійної освіти
вул. Стрітенська, 23, 73006, м. Херсон, Україна*

У статті здійснено аналіз категорії «дозвілля» у системі філософських, соціологічних та культурологічних наук. Визначено основні категорії, що пов'язані з дозвіллям, а саме вільний час, вільну діяльність, дозвіллеву діяльність. Указано на взаємозв'язок цих понять, представлено їхні спільні та відмінні знаки. Здійснено характеристику дозвілля з позиції впливу на спосіб життя людини, на змістові цінності вибору форм проведення часу дозвілля. Умови вільного часу багато в чому визначають коло духовних інтересів і потреб людини. Характерною ознакою вільного часу є самоцінні вчинки й періоди повсякденної діяльності людини. Самоцінні дії сприймаються як вільна діяльність, як «час, яким можна розпоряджатися». Можливість вибору варіанту дії у вільний час значно ширша, ніж в інших сферах життєдіяльності, тому що людина може не тільки вибрати, чим їй займатися, але і взагалі не займатися жодною діяльністю. Воля вибору завжди обмежена як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами, діапазоном реальних можливостей кожної людини. У статті зазначено, що велике значення мають ставлення людини до вільного часу, особистісні фактори, які пов'язані з віком, здоров'ям, родинним станом тощо. Однак кожна людина має значну волю у визначенні цілей своєї діяльності.

Виділено, що стихійність вибору людиною змісту, структури вільного часу зумовлює неусвідомлене ставлення до нього як цінності свого буття. Розглянуто типізацію людей на основі їхніх переваг у виборі змісту, форм дозвіллевого часу. На цій основі пропонується вибудовувати педагогічну взаємодію з молоддю, спрямовану на мотивування її до більш високого рівня проведення дозвіллевого часу, що загалом відбивається на смислі її життя.

З огляду на зазначене пропонується педагогам під час роботи з молоддю враховувати такі положення: дозвілля людини є важливим часом її життєдіяльності, головною характеристикою якого має бути його самоцінність; самоцінність дозвілля ототожнюється з вільним вибором змісту, форм і методів його проведення; зміст, форми, методи часу дозвілля людини пов'язані зі способом життя людини, для якої суттєвими ознаками є рівень особистісного розвитку, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації; соціокультурні особливості часу життя суспільства та людини в ньому впливають на характеристики дозвіллевого часу: структуру, зміст, форми, стан задоволення та інше.

Ключові слова: дозвілля, вільний час, дозвіллева діяльність, вільна діяльність.

Постановка проблеми. В умовах формування демократичного суспільства особливого значення набуває гуманізація простору життя молодого покоління. Життєдіяльність сучасної людини здійснюється в умовах складної взаємодії багатьох чинників, що мають, як правило, нелінійний характер і нерідко опосередковують один одного. Дозвілля як важливий складник життєдіяльності може не тільки розвивати особистість, але й руйнувати її.

Тому дозвілля є однією з важливіших сфер життєдіяльності індивіда, у якій взаємопов'язані загальнокультурні, соціокультурні, психолого-педагогічні та інші аспекти його життя.

Мета статті – на основі аналізу категорії «дозвілля» визначити найбільш суттєві його (дозвілля) ознаки, що мають стати основою у педагогічній роботі з молоддю.

Результати. Зміст дозвілля активно впливає на спрямованість особистості, її потреби, мотиви діяльності, інтереси, світогляд та поведінку в соціокультурному просторі.

У контексті останнього вважаємо за доцільне охарактеризувати сутність поняття «спосіб життя», який ми розглядаємо як філософсько-соціологічну категорію, сукупність типових видів, що охоплює життєдіяльність індивіда, соціальної групи, суспільства загалом і розглядається в єдності з умовами життя. Ця категорія дає змогу комплексно та у взаємозв'язку розглядати основні сфери життєдіяльності людей: працю, побут, громадську діяльність і культуру, виявляти причини їхньої поведінки (стилю життя), зумовленої укладом, рівнем, якістю життя [12, с. 432].

З психологічного погляду спосіб життя – це цілісна соціально-психологічна характеристика способу організації життя людини, соціальної групи або суспільства. Спосіб життя включає типові інтереси, цілі, цінності, види діяльності, якими займаються люди.

Найбільш точно, на наш погляд, дозвілля тлумачиться в словнику Д. Девіда і Дж. Джері [3] як час, вільний від роботи й рутинних домашніх обов'язків і придатний для відновлення, розслаблення, хобі, відпочинку, а також культурних і художніх занять.

Аналізуючи дозвілля як філософсько-соціальну категорію способу життя, нами встановлено, що вона зумовлена історичними та соціокультурними умовами життєдіяльності людини. Початок осмислення дозвілля як способу життя людини пов'язаний із працями Арістотеля. Усе людське життя, уважав філософ, поділено на заняття та дозвілля [1, с. 204]. Він зазначав, що громадяни мають можливість «насолоджуватись світом і (правильно) користуватися дозвіллям». Розглядаючи устрій держави, він стверджував, що законодавець має докласти зусиль переважно до того, аби його закони, що стосуються і військової справи, і всього іншого, могли забезпечити громадянам дозвілля. Аристотель уперше звернув увагу на зміст дозвіллевого часу, необхідність його використання для особистісного розвитку. Аристотель перший у світовій філософії проаналізував специфіку буття людини у сфері вільного часу. Якщо в державній, соціально-політичній, професійно-трудовій чи іншій діяльності поведінка людини детермінована певними зобов'язаннями, субординацією чи іншими факторами, що корегують позицію людини, то в умовах проведення вільного часу людина орієнтується тільки на свої інтереси й потреби, тобто тільки в цій життєдіяльності вона до кінця залишається сама собою, зважаючи на свої здібності, реалізує себе як особистість.

Аналіз сутності, змісту, структури, функцій дозвілля насамперед пов'язували з аналізом категорії «вільний час».

Передумовою вивчення категорії «вільний час» було положення К. Маркса про розмежування робочого та вільного часу за критерієм вільного характеру щодо його використання. Вільний час, як зазначає К. Маркс, надає змогу людині більш якісно його використовувати порівняно з робочим часом [5, с. 266].

Як соціально-історична категорія «вільний час» характеризується такими основними параметрами: обсягом, структурою та змістом. Величина вільного часу залежить від тривалості часу праці. Структура вільного часу в процесі наукового аналізу зазнала низки уточнень. Так, В. Д. Патрушев [6, с. 18] звертав увагу на тлумачення вільного часу як тільки часу, вільного від будь-яких турбот чи витрат сил, як часу, тотожного позаробочому, який є обмеженим. Автор вважає, що як економічна категорія «вільний час» розглядається в контексті суспільно необхідного вільного часу, індивідуального вільного часу. До вільного часу, на думку автора, не можна віднести час, витрачений на домашню працю і побутові

потреби (покупку товарів, приготування їжі, догляд за дітьми, працю в особистому підприємстві господарстві й ін.). До вільного часу належить час, витрачений на самоосвіту, виховання дітей, творчу діяльність і аматорські заняття, фізкультуру і спорт, відпочинок і розваги тощо. Таким чином, уперше економісти звернули увагу на зміст вільного часу в контексті всього позаробочого часу.

У 70-ті роки ХХ ст. Л.А. Гордон і Е.В. Клопов в основу розробки структури вільного часу поклали суб'єктивний фактор, що дав змогу проаналізувати вільний час з позиції його впливу на особистісний розвиток людини. Автори виділяють п'ять основних форм або типів життєдіяльності людини, що, на думку науковців, становить базову структуру вільного часу особистості [2, с. 69]:

1. Заняття, що пов'язані із задоволенням повсякденних природно-фізіологічних потреб (сон, їжа і т.п.).
2. Домашня праця в її різних видах і деякі форми самообслуговування.
3. Сімейне спілкування та виховання дітей, догляд за ними і т.д.
4. Вибіркове позасімейне спілкування з метою відпочинку, розваги, обміну інформацією (наприклад, прогулянки, зустрічі з друзями).
5. Участь у культурних заходах, повсякденне культурне життя.

Первинним елементом, що дає змогу виділити вільний час, є не заняття, а вчинок, період діяльності. Зокрема, характерною ознакою вільного часу є самоцінні вчинки й періоди повсякденної діяльності. «Своєю самоцінністю і самоцілісністю вони (вчинки й періоди) відрізняються від невільного, необхідного часу, протягом якого відбуваються дії і процеси, потрібні людині насамперед для досягнення тих чи інших результатів» [2, с. 83]. Самоцінні дії сприймаються як вільна діяльність, як «час, яким можна розпоряджатися». До дій цього роду, залежно від об'єктивних умов, життєвих ситуацій і особливостей особистості, належить і читання, і творча праця, і відвідування музею, і зустріч із друзями, але сюди ж за певних умов можуть увійти й дії, далекі від суспільних ідеалів (пияцтво, безглузде тиняння тощо) [2, с. 84].

Цей висновок Л.А. Гордона і Е.В. Клопова має особливе значення для нашого дослідження, тому що пояснює вільний час людини з позиції суб'єктивної для них значущості, дає нам підґрунтя для подальшого наукового пошуку з позицій суб'єкт-суб'єктних відносин.

Категорія дозвілля як складник вільного часу в розглянутих вище працях не аналізується. Якщо це поняття і зустрічається, то воно найчастіше ототожнюється з вільним часом.

Б.А. Трегубов вважає, що вільний час виражається насамперед у діяльності, зумовленій внутрішньою особистою необхідністю, інакше кажучи системою життєвих орієнтацій, потреб і інтересів кожної людини [10, с. 13].

Найважливішою ознакою вільної діяльності, за нашим висновком, є можливість вибору варіанту дії у вільний час, причому вона значно ширша, ніж в інших сферах життєдіяльності, тому що людина може не тільки вибрати, чим їй займатися, але і взагалі не займатися жодною діяльністю. Воля вибору завжди обмежена як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами, діапазоном реальних можливостей кожної людини. Насамперед мають бути об'єктивні можливості для вибору, що знаходять своє вираження в певному рівні розвитку соціальної інфраструктури дозвілля, наявності духовних цінностей. Не менш вагоме значення мають ставлення людини до вільного часу, особистісні фактори, пов'язані з віком, здоров'ям, родинним станом тощо.

Отже, за такого підходу ми можемо зробити висновок, що важливим фактором вибору змісту, форм вільного часу є ставлення людини до нього як цінності буття.

Умови вільного часу багато в чому визначають коло духовних інтересів і потреб людини. Однак кожна людина має значну волю у визначенні цілей своєї діяльності.

Зокрема, Б.А. Трегубов [10, с. 17] виділив основні ознаки вільної діяльності. По-перше, це можливість мати у своєму розпорядженні вільний час, що сприймається особистістю як визволення від необхідної діяльності. Саме ця можливість сприймається індивідом як самоцінність. За цих умов саме витрачений час, не пов'язаний з необхідною діяльністю, й визначає найчастіше головну її мету, тобто процесуальний характер вільної діяльності сприймається як основна цінність. По-друге, воля вибору занять на власний розсуд більша, ніж в інших сферах життєдіяльності людини. І це закономірно, тому що вільний час не має чіткої правової, технологічної і соціальної регламентації, характерної для сфери робочого часу. По-третє, це зміна видів діяльності у вільний час, взаємозамінність занять, їхнє вільне чергування й послідовність. Ці ознаки вільної діяльності багато в чому зумовлені пошуком різних форм самореалізації, необхідністю зміни емоційно-духовних станів, фізичної й інтелектуальної напруги людини. По-четверте, це безпосередня спрямованість діяльності (на відміну від необхідних занять) на розвиток особистості як узагальнювальна, інтегративна характеристика сутності вільного часу, у якій містяться всі інші ознаки.

Це дає підстави зробити висновок, що вільний час особистість сприймає як суб'єктивно важливий для її буття і як значно ширший, ніж час праці. Він дає можливість відчувати свободу вибору змісту, форм його проведення, що, безумовно, відбивається на якості буття.

Стихійність вибору людиною змісту, структури вільного часу спрямовує її на недоусвідомлюване ставлення до нього як цінності свого буття.

Інтерес для дослідження являє типізація, що представлена вітчизняними соціологами [8, с. 220].

До першого типу належать люди, які прагнуть у вільний час максимально задовольнити свої духовні потреби й потреби у творчості. Другий тип людей характеризується пошуком у вільний час насамперед розваг. Люди третього типу використовують значну частину вільного часу на домашні справи, сім'ю, дітей. До четвертого типу належать люди, які присвячують більшість вільного часу спорту. До п'ятого типу належить порівняно незначна кількість людей, які весь свій вільний час прагнуть віддати суспільній діяльності. Представники шостого типу використовують свій вільний час насамперед на здобуття матеріальних цінностей. Сьомий тип об'єднує людей, діяльність яких має відкрито виражений антисоціальний характер. У структурі їхнього вільного часу переважає час, витрачений на антикультурні дії (пияцтво, алкоголізм, наркоманію, злочинність тощо). Люди восьмого типу сприймають вільний час як час «утечі від життя». Це ті, хто живе у світі ілюзій, хто для «втечі від життя» використовує такі засоби, як наркотики, секс, порнографію і т. п. Науковці разом з цим вказують, що в «чистому» вигляді виділені типи не існують. Кожен тип має ті чи ті риси іншого [8, с. 220].

Такий підхід до типологізації ми визнаємо найбільш доцільним і правильним, тому що аналізується вільний час людини з позиції цінностей її життя.

Аналіз цих типів за умови врахування основних ціннісних орієнтацій людини, їх спрямованості має велике значення в розробці та реалізації педагогічної взаємодії у сфері дозвілля молоді.

Категорія дозвілля як складник вільного часу в розглянутих вище дослідженнях, за нашим висновком, не аналізувалася. Якщо й зустрічається це поняття, то воно найчастіше ототожнюється з вільним часом. Філософський енциклопедичний словник [12, с. 183] також поєднує ці категорії.

Важливим для характеристики зазначеної категорії нашого дослідження є їх аналіз у зарубіжній науковій думці. Слід відзначити, що тлумачення понять «вільний час» та «дозвілля» досить різноманітне.

Відомий теоретик дозвілля Ж. Дюмазедьє відзначає, що наступила «цивілізація дозвілля» [4]. Сучасне дозвілля не є вже відпочинком від трудової діяльності і підготовкою до неї, а є самоцінним часом особистості.

У змістовому плані соціологія дозвілля вивчає еволюцію й особливості сучасного дозвілля, співвідношення дозвілля з трудовою діяльністю, соціальною структурою, сім'єю, способами існування, а також роль дозвілля у формуванні способу життя.

Важливим кроком до вивчення змісту, структури дозвіллевого часу стали роботи І.В. Петрової [7], які присвячені аналізу напрацювань щодо розвитку і сучасного стану дозвілля в зарубіжних країнах.

Зокрема, І.В. Петрова звертає увагу на те, що в зарубіжному суспільстві сформувалися концепції, які розглядають дозвілля під різними кутами зору: як складник часового простору, як вид людської життєдіяльності, як психологічний стан людини, як ознаку цілісного способу життя [7, с. 6–17].

Дозвілля як складник часового простору (кількісна концепція дозвілля) передбачає розподіл бюджету часу людини на робочий та неробочий. Згідно з цією концепцією, дозвілля ототожнюється з позаробочим часом, вивчається як вільний час людини і набуває характерних ознак вільного часу людини загалом, розглядається як істотний складник вільного часу, що звільняє людину від усіх побутових, робочих та сімейних обов'язків, має рекреаційне та розважальне наповнення. Згідно з кількісною концепцією, дозвіллеві час використовується людиною за її власним бажанням.

Дозвілля як окремий вид життєдіяльності людини розуміється як діяльність (творча, конструктивна або ж безцільна та асоціальна). Дозвіллева діяльність відрізняється від інших видів життєдіяльності людини тим, що здійснюється відповідно до потреб індивіда з метою отримання задоволення з погляду прибічників діяльнісної концепції. Роль дозвілля полягає у відновленні психічних і фізичних сил людини, підвищенні її освітнього та духовного рівня, здійсненні лише тих занять у вільний час, що відповідають потребам та бажанням людини і приносять їй задоволення в процесі самої діяльності.

Дозвілля як психологічний стан людини розглядається крізь емоційне сприйняття людиною дозвіллевих занять. Згідно з цією концепцією, дозвіллевіми вважаються лише ті види діяльності, що сприймаються людиною позитивно. Послідовними прихильниками психологічної моделі дозвілля є Б. Драйвер та Дж. Неулінгер. Дозвілля, на їхню думку, є істотною складовою частиною емоційної сфери життя, а тому залежить від якості цього життя, рівня його задоволення, дозвіллевих можливостей та пропозицій, їх доступності.

Ж. Дюмазедьє визначає три основні функції дозвілля: відпочинок, розваги та саморозвиток особистості. Перша позбавляє людину від втоми, друга – від нудьги, а третя – від автоматизму мислення і дії й передбачає розкриття нових можливостей людини. Усі три функції взаємопов'язані між собою, хоча, як зазначає Ж. Дюмазедьє, і дещо суперечать одна одній. Вони можуть змінювати одна одну або ж співіснувати, виявлятися по черзі або одночасно в одній і тій же ситуації. На цій основі Ж. Дюмазедьє визначає дозвілля як сукупність занять, які можна вибирати на свій розсуд: або відпочивати, або розважатися, або розвивати свої творчі здібності [4, с. 86–87].

У контексті проблеми нашого дослідження актуальною є позиція Р.А. Стебінса [9] щодо можливостей використання часу дозвілля як часу розвитку особистості. Диференціюючи дозвілля на серйозне і звичайне, він розкриває, як люди можуть перетворювати

свій вільний час на оптимальний стиль проведення дозвілля. Серйозне дозвілля Р.А. Стеббінс трактує як заняття аматора (amateur, hobbyist), учасника суспільної (само)діяльності – волонтера, що захоплюють людину численними можливостями і властивою їм комплексністю. Цей вид дозвілля відрізняється від «випадкового», або «несерйозного» дозвілля, що передбачає зазвичай набагато менше можливостей, є простим за структурою і не потребує досконалості виконання.

І якщо таке поняття, як «аматорські заняття», нам відоме (колекціонери, учасники самодіяльності, спортивних змагань і т.д.), то волонтерство у сфері дозвілля – нова категорія в дозвіллезнавстві. У серйозному дозвіллі волонтери – це люди, що створюють свою кар'єру поза роботою, здобуваючи для цього спеціальні навички під час додаткового навчання. Праця добровольця приносить задоволення і дає можливість самореалізуватися. У контексті зазначеного Р.А. Стеббінс наводить класифікацію семи типів організацій, у рамках яких волонтери надають послуги: догляд за особами будь-якого віку, освіта (обслуговування в рамках формальної шкільної системи і поза нею), соціальне забезпечення (охорона дитинства, сімейне консультування, корекція поведінки); дозвілльєві послуги, надані спортивними і неспортивними асоціаціями; служба в релігійних організаціях, участь у цивільних/суспільних (захист інтересів, робота в організаціях, зокрема професійній і іншій організаціях) і політичних акціях. Хоча волонтерство тісно пов'язане з іншими організаціями, можливості цієї форми дозвілля, як відзначає автор, широкі. Воно містить ті види допомоги, які небайдужі люди надають соціальним рухам або родинам і сусідам [9].

Продовжуючи аналіз, Р.А. Стеббінс визначає низку якостей, що характерні для представників серйозного дозвілля (аматорів і волонтерів):

1. Потреба продовжувати заняття, незважаючи на ті або ті ускладнення.
2. Потреба досягати цілей, переживати важливі моменти дозвілля, що загалом дає відчуття повноти життя.
3. Серйозне дозвілля відрізняється безліччю постійних переваг як духовних, так і матеріальних. Це самореалізація, духовне зростання, самовираження, відродження або відновлення особистості, відчуття досягнення, підвищення самооцінки, участь у соціальній взаємодії і почуття приналежності до спільноти, а також просте виготовлення виробів тривалого користування (наприклад, живопис, наукова стаття, предмети побуту).
4. Самовинагорода. «Усвідомлення переваг є важливою метою в серйозному дозвіллі» [9].
5. Учасники серйозного дозвілля чітко ідентифікують себе з вибраними заняттями.
6. Кожен прояв серйозного дозвілля відрізняється унікальним духом. Центральним його компонентом є груповий соціальний світ, що починає змінювати форму, коли аматори, захоплені визначеною галуззю, тривалий час спільно задовольняють суттєві загальні інтереси. Такий соціальний світ характеризується подіями, що установилися практиками, методами й організаціями, властивими цілком конкретним групам. Вони всі до певної міри об'єднуються напівформальними або встановленими зв'язками.

Звичайне дозвілля відрізняється від серйозного тим, що воно приносить користь саме по собі як відносно нетривала приємна діяльність, що потребує незначного (або взагалі ніякого) спеціального навчання для одержання позитивного результату. До його типів належить гра (у тому числі аматорська), розслаблення (наприклад, посиденьки, денний сон, прогулянки), пасивна розвага (телебачення, книги, музичні записи), активна розвага (азартні ігри, розіграші на вечірках), жваві бесіди і сенсорні відчуття (секс, їжа, випивка).

Розглядаючи категорії серйозного дозвілля, Р.А. Стеббінс не протиставляє його звичайному дозвіллю, яке немов би готує людину до серйозного дозвілля і може розвивати творчий потенціал.

Особливу актуальність для нашого дослідження мають погляди на значення дозвілля в розвитку особистості А. Фернхем, П. Хейвен, які зазначають: «...якщо робота призводить до втрати особистого «Я», то дозвілля може компенсувати цю втрату... дозвілля часто використовують для скорочення розриву між реальним та ідеальним «Я». Багато людей присвячують своє дозвілля певній діяльності, намагаючись виразити своє «Я» і показати, якими вони хочуть бути» [11]. Продовжуючи далі, вони констатують, що між особистістю і формою її дозвілля, тобто діяльністю в дозвіллі, існує певний зв'язок, який може призвести до зміни особистості. Аналізуючи дослідження в галузі факторів мотивації дозвілля, А. Фернхем і П. Хейвен стверджують, що дозвілля впливає на психологічні потреби, які своєю чергою впливають на фізичне та духовне здоров'я, задоволення життям і особистісний ріст. Виявлено такі соціальні можливості, що дає дозвілля, як:

- самовираження – використання творчих здібностей та участь у новій діяльності;
- товариські відносини – можливість отримувати підтримку в ігрових відносинах;
- влада – можливість керувати соціальними ситуаціями й перебувати в центрі уваги;
- компенсація – нові незвідані або незвичні переживання;
- надійність – тривалі міцні прихильності, вільні від неприємних змін;
- послуги – можливість допомогти іншим;
- інтелектуально-естетичні можливості – інтелектуальна стимуляція;
- самотність – можливість займатись будь-чим на самоті, не зазнаючи відчуття небезпеки.

Інституційна модернізація культурно-дозвіллевої сфери в Україні, на думку Н.М. Цимбалюк [13], пов'язана з функціонуванням та розвитком інноваційних і культурно-дозвіллевих систем, що суттєво впливає на інститут дозвілля. Науковцем розроблено підхід, який дає змогу розглянути теоретичні проблеми вивчення сучасного культурного дозвілля, особливості формування культурних запитів людини за умов розвитку сучасного українського суспільства, і визначено основні теоретичні положення, принципи, соціальні функції, специфічні фактори організації культурно-дозвіллевих відносин за умов вільного часу, а також проаналізовано сучасну систему культурно-дозвіллевих організацій, основні тенденції її модернізації, особливості діяльності і типові форми.

Висновки. Отже, аналіз філософської, соціологічної, культурологічної, психолого-педагогічної літератури, результати нашого дослідження свідчать, що основна ознака, яка відрізняє час дозвілля від вільного часу, – це можливість вибору видів діяльності згідно зі своїми соціокультурними інтересами й духовно-моральними перевагами. Людина вільна розпоряджатися часом дозвілля на власний розсуд відповідно до своїх ціннісних орієнтацій.

Характеристика базових понять дає можливість дійти таких висновків:

1. Дозвілля людини є важливим часом її життєдіяльності, головною характеристикою якого має бути його самоцінність.
2. Самоцінність дозвілля ототожнюється з вільним вибором змісту, форм і методів його проведення.
3. Зміст, форми, методи часу дозвілля людини пов'язані зі способом життя людини, для якого суттєвими ознаками є рівень особистісного розвитку, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації.
4. Соціокультурні особливості часу життя суспільства та людини в ньому впливають на характеристики дозвіллевого часу: структуру, зміст, форми, стан задоволення та інше.

Список використаної літератури

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ : Основи, 2003. 239 с.
2. Гордон Л.А., Клопов Э.В. Человек после работы: Социальные проблемы быта и вне-рабочего времени. По материалам изучения бюджетов времени рабочих в крупных городах европейской части СССР. Москва : Наука, 1972. 268 с.
3. Джери Дэвид, Джери Джулия. Большой толковый социологический словарь. В 2-х т.: А–О. Т. 1 / пер. с англ. Н.Н. Марчук. Москва : ВЕЧЕ-АСТ, 2001. 544 с.
4. Дюмазедье Ж. На пути к цивилизации досуга. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 12. Социально-политические исследования*. 1993. № 1. С. 83–88.
5. Маркс К., Энгельс Ф. Капитал. Теория прибавочной стоимости. Т. 26. Ч. 3. Москва : Издательство политической литературы, 1964. 673 с.
6. Патрушев В.Д. Время как экономическая категория. Москва : Мысль, 1966. 237 с.
7. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. Київ : Кондор, 2005. 408 с.
8. Соціологія культури : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. / Семашко О.М., Піча В.М., Погорілий О.І. та ін. ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. Київ : Каравела; Львів : Новий світ–2000. 2002. 333 с.
9. Стеббинс Р.А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга (взгляд из Канады). URL: http://www.i-u.ru/biblio/arhiv/articles/stebbins_svobvremia/default.asp.
10. Трегубов Б.А. Свободное время молодежи: сущность, технология, управление. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1991. 151 с.
11. Фернхем Адриан, Хейвен Патрик. Личность и социальное поведение = Personality and social behaviour. Санкт-Петербург : Питер. 2001. 360 с.
12. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва, 1989. 815 с.
13. Цимбалюк Н.М. Інституційна модернізація культурно-дозвілдової сфери в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра соціол. наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Київ, 2005. 44 с.

SOME ASPECTS OF THE ANALYSIS OF “LEISURE” CATEGORY IN THE SYSTEM OF PHILOSOPHICAL, SOCIOLOGICAL AND CULTURAL SCIENCES**Tetiana Yatsula**

*Kherson State Agrarian and Economic University,
Department of Vocational Education
Sritenska str., 23, 73006, Kherson, Ukraine*

The article analyzes the category of “leisure” in the system of philosophical, sociological and cultural sciences. The main categories related to leisure are defined, namely: free time, free activity, leisure activity. The interrelation of these concepts is indicated, their common and distinctive signs are presented. The characteristic of leisure from the point of view of influence on a way of a person’s life, on main values of a choice of forms of carrying out of leisure time is carried out. Conditions of free time largely determine the range of spiritual interests and needs of a person. Characteristic features of free time are self-valuable actions and periods of everyday human activity. Self-valuable actions are perceived as free activity, as “time that can be disposed of”. The variety of activities that can be chosen for spare time is much wider than in other spheres of life, because a person can choose not only what to do, but also not to do anything at all. The will to choose is always limited by both objective and subjective factors, the range of real possibilities of each person. The article states that a person’s attitude to free time, personal factors related to age, health, family status, etc. are important. However, everyone has a considerable will to determine the goals of their activities.

It is highlighted that the spontaneity of a person's choice of content, structure of free time determines the unconscious attitude to it as the value of their existence. Typification of people on the basis of their preferences in the choice of content, forms of leisure time are considered. On this basis, it is proposed to build pedagogical interaction with young people, aimed at motivating them to a higher level of leisure time, which in general affects the meaning of their lives.

In view of the above, teachers are proposed to take into account the following statements when working with young people: a person's leisure time is an important time of their life, the main characteristic of which should be their self-worth; the self-worth of leisure is identified with the free choice of content, forms and methods of its passing; the content, forms, methods of person's leisure time are related to the person's way of life for whom the essential features are the level of personal development, needs, interests, values; social and cultural features of the time of life of society and a person in it affect the characteristics of leisure time: structure, content, forms, state of pleasure and more.

Key words: leisure, free time, leisure activity, free activity.